

01 Nulový horizont

Podle velkého čaroděje současné architektury Franka Gehryho "...architektura hraje jen malou roli v každodenních starostech lidského žití. Ale pro ty z nás, kteří architekturu tvoříme," říká dále Frank Gehry, "a pro které je architektura životním posláním, my věříme v její schopnost měnit svět, osvětlit a obohatit životní zkušenost člověka, prorazit bariéry nedorozumění mezi lidmi a vytvořit nádherné pozadí životního dramatu."

Domy jsou jistě pozadím naší existence, pozadím, na kterém se odehrává náš každodenní život. Pozadím pro naše vztahy s lidmi, se kterými sdílíme tento svět, s věcmi, které nás v něm zakotvují a umožňují nám prožívat všechny dny našeho života. Vteřinu za vteřinou, minutu za minutou, hodinu za hodinou, od narození do smrti. Náš život se odvíjí v čase a prostoru. Myslí si, že smyslem architektury není ani tak její estetická kvalita, jako její schopnost zakotvit nás v našem světě, vidět svět okolo nás i sama sebe z určité perspektivy, schopnost utvořit si naši vlastní identitu a schopnost vytvořit pravdivý prostor naší existence.

S touto abstraktní definicí se dá jistě souhlasit, ale náš život je konkrétní, nikoli abstraktní. Stejně tak architektura je konkrétní a nikoli abstraktní, na rozdíl od jiných umění, jakými jsou například hudba nebo literatura. Jaká je architektura našeho světa a kam se ubírá její vývoj? Jistě bude většina odborníků i laiků souhlasit s názorem, že za posledních přibližně deset let se architektura našeho světa radikálně změnila. Změnil se její výraz a změnil se i její prostorový koncept. Změnila se architektova kancelář i způsob jeho práce, změnily se do značné míry i stavební technologie, způsoby stavění domů, stejně jako vztah k užití stavebních materiálů. Změnily se architektonické časopisy a témata, která na svých stránkách řeší. Do jaké míry se také změnil člověk a způsob užívání domů, nechme pro tento moment stranou. Před několika lety jsem se snažil změnu v architektuře vztáhnout k tragickému zřícení věží World Trade Centra v dolní části newyorského Manhattanu. Tehdy se mi zdálo, že kapitáni světového průmyslu budou muset (chtě nechtě) nahlédnout na svět nikoli z horizontu nejvyššího patra štíhlých bílých věží, ale z nového "nulového" horizontu – "horizon zero", a že "ground zero" představuje nulový bod "point zero" architektury digitalního věku. Přemýšlel jsem o pojmenování počátku opravdových změn nebo ustavení nové kvality ne snad z důvodu kategorizace, ale spíše ze vztahu k událostem vznikajícího globálního světa. Není to zánik ikonické moderní architektury ani počet obětí, které mě vedly k těmto úvahám, ale posun prahu snesitelnosti dehumanizace současné společnosti, kterou je nebo není ochotná tolerovat. Šlo mi tehdy spíše o definici ustavení nového společenského precedentu doby než o datování časového mezníku. I přes krátkou diskusi o smyslu existence a výstavby mrakodrapů se změny v architektuře odehrávaly bez ohledu na události 11. září. Nicméně si stále myslím, že zkušenost zářijových událostí je mezníkem, který se nedá tak snadno přehlédnout.

Akcelerující sociální, ekonomické a technologické změny konce XX. století připomínají optimismus, který stál u zrodu moderní architektury. Avšak rachot řítících se věží World Trade Centra (dále WTC) nás vytrhl ze "snu světa

čisté radosti", kterou sliboval ve svých programových prohlášeních, vizích a projektech Le Corbusier a jiní protagonisté moderní architektury. Množství zvířeného prachu, jež se uvolnilo z trosek dvojice věží, je pak možné interpretovat jako uvolnění nánosů planých nadějí, které na moderní svět uvalil nejen Karel Marx a jeho komunistický model světa proklamující spravedlivější sociální řád a lepší příští, ale i racionální vědecký princip slibující vyřešit v krátké době všechny problémy lidské existence jak na úrovni technologické a sociální, tak i ekonomické. A dříve než se prach z trosek WTC usadil, bylo jasné, že svět stojí před novou realitou. Je nesporné, že pád věží WTC představuje novou realitu doby a zároveň její nový horizont. Představuje ukončení doby, které dominovala nejen vpravdě moderní architektura, ale moderní myšlení jako takové, a v jistém smyslu je možné pojímat tyto události jako symbol zániku moderní doby a nástup doby nové – digitální. Ať už okolnosti změn v architektuře byly jakékoli, je celkem jisté, že příchod počítačů a digitálních technologií znamená změnu nejen v architektuře, ale i v životě lidí a ve smyslu jejich existence. Doufal jsem, že "ground zero" bude představovat prostor pro vznik a ustavení architektury doby digitální. Nestalo se tomu tak. Na místě bývalého WTC vznikají administrativní budovy, které se spíše obracejí k době minulé, než k době budoucí. Architektura digitalního věku si hledá své cesty jinde. Hledá si svůj svébytný prostor, svou identitu a legitimní právo na vlastní existenci.

02 Prostor a čas

Jakékoli zásadní změny architektonických slohů, jak dokládá Ch. N. Schulz ve své práci "Meaning in Western Architecture", jsou v historii provázány novým pohledem na krajinu, postavení člověka ve společnosti a změnou konceptu architektonického prostoru [1]. Je to možné sledovat a doložit na konkrétních historických stavbách od Egypta až po dnešní dobu. A stejně tak se architektonický prostor mění v závislosti na porozumění člověka světu, vesmíru a své existenci v prostoru a čase. Chceme-li se zde zabývat budoucností architektury a nebudeme-li se chtít dívat pouze na povrch domů, tedy jejich vnější jevovou stránku – tím, jak možná budou v budoucnu vypadat, ale nejspíš nebudou – nezbude nám tedy (alespoň pro ilustraci), než se podívat velmi letmo na koncept prostoru a času v minulosti a srovnat ho s tím, jak je možné se na tento problém dívat dnes.

Aristotelovské pojetí prostoru bylo statické. Věci samy se nepohybovaly, pokud na ně nepůsobila vnější síla. Čas byl konstantní a lineární [2].

Myšlenky koncentrického sférického modelu vesmíru se Zemí v jejím středu byly asi o pět set let později rozvinuty Ptolemaiem. Tento model byl obecně přijatým názorem na uspořádání světa a vesmíru až do renesance a částečně přetrvával až do XIX. století. Mikuláš Koperník a Galileo Galilei však v té době popsali nové uspořádání vesmíru. Tím, že Galileo převrátil koncept vesmíru naruby, se ale na světě nic nezměnilo. Dále se pravidelně střídal den s nocí, měsíc na obloze dorůstal a couval přibližně každých 28 dní, pravidelně se dál střídaly roční doby, přicházely monzunové deště, záplavy – všechno bylo jako dřív. Jen lidské vědomí, co se postavení člověka ve světě týče, se poněkud

posunulo. A tahle změna vědomí zásadně poznamenala celý svět, včetně jeho architektury.

"...a přece se točí..." říkal nám pan učitel ve škole, když nás seznamoval s příběhem Galilea. Myslím, že poukazoval spíše na jeho profesionální a lidskou integritu než na podstatu jeho vědeckých objevů, ale v tom se velmi mýlil. Příběh Galilea a papeže Urbana VIII. je ostatně velice zajímavý a jistě by stál za podrobné zpracování. Maffeo Barberini (později papež Urban VIII.) a Galileo Galilei chodili přibližně ve stejnou dobu na stejnou univerzitu a je velmi pravděpodobné, že se tam oba mladí muži setkali. Později se Maffeo vydal na politickou dráhu a Galileo zůstal věrný vědě. Setkali se podle historických dokladů v životě ještě mnohokrát a Maffeo, jako přítel, kardinál i papež, byl Galileovým příznivcem. Naposledy se setkali ve chvíli, kdy se Galileo dostal do problémů s církví skrze své názory na uspořádání vesmíru. Papež byl natolik chytrý člověk, aby mu bylo celkem jasné, že z čistě logických důvodů uspořádání vesmíru odpovídá Galileově teorii. Ale byl zároveň praktický politik. Jako zástupce Boží na Zemi formuloval nové zákony, kterými se řídil tehdejší svět, a zároveň věděl, že renesanční svět a tehdejší společnost nejsou na Galileovu pravdu připraveni. Nebál se Galilea a jeho pravdy, bál se lidské hlouposti. Bál se válek, které by mohly přerůst v globální konflikt, což by mohlo mít za následek zhroucení tehdejšího světa, za který byl prakticky zodpovědný. Vždyť stál v jeho čele. Otevřených konfliktů se snad bál i proto, že se aktivně válečných tažení účastnil, z osobní zkušenosti věděl, co otevřený konflikt a lidská zloba znamená. Galileo naproti tomu nevymýšlel žádné nové zákony, kterými by se měl svět řídit, ale pouze popisoval již existující zákony vesmíru, kterými se svět opravdu řídí. Galileo mohl odvolat své teorie, protože chod světa byl na jeho poznání nezávislý. Papež tuto volbu neměl. Zhroucení Vatikánu a katolické církve by asi opravdu mělo ve své době nedozírné následky. Vatikán byl první vpravdě globální organizací s papežem jako CEO (Chief Executive Officer) v čele. Globálnost není záležitostí technologickou, ale organizační. Jak říkal Galileo: "Bible nás učí, jak se dostat na nebesa, ale ne jak nebesa fungují" [3]. Bible představuje morální kodex křesťanské společnosti, Galileovy knihy představují logiku myšlení lidského ducha.

Trvalo téměř tři sta let, než se nové uspořádání vesmíru a našeho světa dostalo do obecného povědomí. Index, na který se Galileovy knihy dostaly, byl zrušen v roce 1947. Přišel Newton, Leibnitz, Einstein a Planck a mnoho dalších lidí, kteří posunuli naše vědomí o světě a vesmíru ještě dál. Moderní doba, která byla formována teoriemi evolučního vývoje a termodynamikou, vložila rozměr času a jeho směřování do všech ostatních fyzikálních teorií a podpořila myšlenku nezvratného historického procesu. Klasická Darwinova teorie evolučního vývoje, stejně jako teorie termodynamiky však připouští pouze jediný možný historický závěr, a to energetickou rovnováhu anebo existenci nejlapidárnějších organismů v daném prostředí. Avšak naplněním těchto teorií zároveň dochází k vyčerpání jejich platnosti. Současná astrofyzika stále více dokumentuje nelineární a nejedno-směrnou existenci času. Manuel de Landa ve své práci "One Thousand Years of Nonlinear History"

poukazuje na skutečnost, že lineární a jednosměrný koncept času nepřipouští možnost alternativního historického vývoje [4]. "Co bylo dřív, bylo dřív, co bylo potom, bylo potom," říkala mi paní docentka Radová v době mých studií, a měla tím na mysli jednoznačnost historické sedimentace architektury. Ale alternativní historický vývoj je konceptem, který není myslitelný bez akceptování fyzikálních vědeckých teorií ve společenských vědách. Pokud by se koncept nelineární historie aplikoval např. na historii architektury, mohli bychom na naši architektonickou minulost nahlédnout z jiného zorného úhlu a tím možná i posunout pohled na památkovou péči a historickou obnovu měst a domů. Myslím, že by to byl podstatný impulz, který by architekturu – historickou i současnou – posunul na kvalitativně novou úroveň.

Einsteinova speciální a později obecná teorie relativity [5] vnáší do moderní doby zásadně novou dimenzi. Posouvá porozumění uspořádání vesmíru a popisuje jeho řád na jiných principech než Isaac Newton. Vztahuje se k našemu vesmíru, je teorií gravitace, zakřivenosti prostoru a relativity času. Vysvětluje vztah času k rychlosti tělesa pohybujícího se prostorem. Podle této teorie čas ubíhá různou rychlostí na různých planetách v závislosti na rychlosti, kterou se pohybují. Zakřivenost prostoru je závislá na hmotě a pohyb hmoty v čase je zase závislý na prostoru. Tento koncept je těžké si představit a ještě těžší je aplikovat ho na naši realitu. Důvodem je fakt, že obýváme planetu, která se pohybuje konstantní rychlostí a my tedy vnímáme čas jako lineární veličinu. Avšak od chvíle, kdy byla prokázána relativita času, musíme připustit také myšlenku, že rozměr a relativita času je závislá na více variabilních faktorech než jen na pohybu hmoty. A protože se tělesa pohybují v trojrozměrném prostoru, musíme připustit také myšlenku, že rozměru času můžeme přiřadit i určitý směr, že čas se může zakřivovat, ohýbat, kroutit apod. Čas je velice těžké definovat, protože ho není možné vnímat smysly, není možné se ho dotknout, není možné ho vidět, ale jeho vliv na naše vědomí je markantní. Relativnost vnímání objektů v prostoru a směřování času je součástí prostoru nové svobody naší doby a naší architektury. K tomu, abychom pochopili tento myšlenkový koncept, dovolte mi zde malou odbočku a velmi zjednodušený pohled na tento problém.

Z fyzikálního hlediska představuje světlo elektromagnetické vlnění, jehož šíření si můžeme velmi zjednodušeně představit jako vlnění na hladině vody. Dopadne-li na klidnou vodní hladinu kámen, začnou se tvořit vlny, které se šíří ve všech směrech stejně rychle. Tvoří se kola. Pokud budeme měřit jejich velikost v čase, za první vteřinu bude poloměr vlny x , za dvě vteřiny přibližně $2x$, za tři vteřiny $3x$ atd. Mimo zvlněnou část vodního povrchu v každé měřené vteřině je hladina stále klidná až do chvíle, kdy je rozrušena dorazivší vlnou. Klidná hladina tedy neví nic o tom, že na ni dopadl před několika vteřinami kámen. Vlnění vodní hladiny nepředstavuje nic jiného než energii, stejně jako vlnění elektromagnetické. Pokud to znázorníme v grafu a vertikální ose přiřadíme dimenzi času, spojením nulového poloměru v momentě dopadu kamene na hladinu s velikostí vln v 1., 2., 3. a další vteřině, vznikne nám kužel představující šíření vln. Pokud tento koncept přeneseme do vesmíru a zahrneme do něj jeho dimenze a rychlost šíření světla, uvnitř

kužele je viditelný prostor šíření světelných vln. A tady se dostáváme k pravému významu čtvrté dimenze prostoru. To, co je uvnitř světelného kužele, co je uvnitř viditelného prostoru, jsme schopni vnímat. To, co je vně tohoto kužele nevidíme, protože se v celém vesmíru nic nešíří rychleji než světlo a naše smysly nám umožňují vnímat pouze prostor a ty předměty, na které dopadá světelná energie[6].

Od tohoto konceptu můžeme jít postupně dál a dostaneme se k limitované platnosti karteziánského zobrazování prostoru. Koncept GPS mění definici pozice každého bodu v prostoru. Dvě vertikály nejsou paralelní přímky, ale různoběžky, a tedy dvě opravdu svislé stěny mrakodrapu nejsou paralelní atd. Koncept čtvrté dimenze prostoru má svůj veliký smysl v astrofyzice a v některých odvětvích inženýrství. Ale jaký má význam teorie čtvrté dimenze pro praktické stavění? Pokud vynecháme GPS a používání dalších digitálních technologií ve stavebnictví, pak asi žádný. Žijeme ve třidimenzionálním prostoru a stavíme třidimenzionální domy. Ale pokud se ptáme, jaký význam má koncept čtvrté dimenze prostoru pro architekturu, tak myslím, že dalekosáhlý. Podstatné na tomto konceptu čtvrté dimenze je uvědomění si existence události a okamžiku jejího vzniku. Událost je impulzem, od kterého se odvíjí celé dění lidské existence. Je to právě událost, která dává architektuře novou dimenzi. Přenesený význam čtvrté dimenze prostoru do architektury – čas – ve smyslu stárnutí domů je mechanický a nedává v tomto směru téměř žádný smysl. Stárnutí a existence domů v čase je jiný problém.

Od doby Einsteina se názor na vesmír opět dále posunul. Člověk stanul na Měsíci a později nahlédl prostřednictvím Hubbleova teleskopu k počátkům vesmíru. Koncepty černé díry a velkého třesku, stejně jako koncept obousměrného pohybu v čase, rozpínání vesmíru, vědomí jeho počátku a konce – tedy jeho časové vymezení – a další teorie znovu mění naše povědomí o existenci člověka na Zemi. Stephen Hawking definoval koncept kvantové gravitace v oblasti černých děr a koncept singularity v rámci obecné teorie relativity. Vědomí konceptu čtvrté dimenze prostoru a nelineárnosti času vytváří předpoklady pro vznik architektury, jejíž prostorový koncept bude reflektovat novou dobu a hodnotový řád digitalního věku. Je to změna tak radikální, že dává předpoklad k definování nového životního stylu. Podobně jako už tolikrát v minulosti je zřejmé, že nový životní styl povede společnost k hledání a definování sobě odpovídajícího a smysluplného výtvarného, stejně jako architektonického stylu.

03 Tajemství architektury digitalního věku a její principy

Návrh domu se i dnes stále děje pomocí čar (i když digitalizovaných), a tak je jistě možné v přeneseném slova smyslu říct, že architekti jsou čarodějové současného světa. Právě tak jako magie, tak i architektura v sobě ukrývá určitá tajemství, která my architekti neustále hledáme a s každým dalším projektem doufáme objevit. Avšak v architektuře nejde o magii, ale především o její smysl. Jaký je tedy smysl současné architektury a jaký bude její smysl příští? Jak se změní architektonické pozadí životního dramatu příštích generací? Spíše než otázka po budoucnosti architektury se mi zdá podstat-

nější otázka sama. Proč nás má trápit budoucnost více než přítomnost? Náš život se přece neodehrává v minulosti ani v budoucnosti, ale právě teď a v tomto okamžiku – v přítomnosti. Einstein sice říkal, že věří, že předěl mezi minulostí, přítomností a budoucností je pouhou iluzí, ale dodával, že velmi přesvědčivou. Nezbývá než dodat, že je možné říct, že přítomnost trvá tak dlouho jako přítomná událost.

Denně se setkáváme jak v masových médiích, tak i v reálném životě s přírodními katastrofami biblického rozměru. Jsou doprovázeny dalšími apokalyptickými zprávami, které mají alarmovat naše svědomí, co se životního prostředí týče, a na druhé straně nás mají ujistit, že nám nehrozí okamžité nebezpečí. Všechny tyto zprávy poukazují k relativně blízké budoucnosti s otázkou v podtextu, zda člověk má šanci na holé přežití. Podobné otázky byly vyslovovány před necelými padesáti lety s poukazem na přežití roku 2000. Nevím, zda jde o otázky oprávněné nebo neoprávněné, ale myslím, že nejde o přežití člověka jako živočišného druhu, ale člověka v jeho lidství. Technické možnosti budoucí doby jistě umožní stavby vyšší než ty dnešní nevyšší, energeticky méně náročné, s menší uhlíkovou stopou, ekologicky a ekonomicky vyvážené, dlouhodobě zachovatelné, které budou zajímavé jak z hlediska teorie a historie architektury, tak i komerčního úspěchu. Na architekturu budou mít vliv jak digitální technologie, tak nové konstrukční materiály, popularita stejně jako reklama, touha po slávě jejich autorů apod. "Architektura však pochází z obce – nikoli naopak," říká Jindřich Chaloupecký, a hledat tedy konkrétní uspořádání světa budoucích let a následně spekulativně odvozovat její architekturu mi připadá nejen neseriozní a i zbytečné. "Svět bude takový, jaký bude. A je na nás, abychom pravdivým vyslovením dnešního světa, skrze konkrétní činy, kterými jsme zde přítomni, dali možnost uskutečnění té jeho méně nepříznivé budoucí podobě. Bude-li člověk člověkem, je jistá naděje, i když nikterak automatická, že si najde i svoji smysluplnou a sobě odpovídající architekturu. Pakliže se mu nepodaří, aby si uhájil své lidství, nezachrání ho žádný sebelepší a brilantní trik dokonalého architektonického a stylového tvarosloví a fungování už nejen měst a domů, ale strojů na cokoliv" [7]. Takhle jsme odpověděli v roce 1984 s mojí ženou Ivanou na otázku po stylu v roce 2001, v soutěži vypsané japonskou společností Shinkenshiku. Tenkrát jsme dostali druhou cenu z více jak 400 přihlášených návrhů. Pokud se zpětně vracím k tomuto textu, myslím, že neztratil za 25 let mnoho ze své aktuálnosti. Je to člověk, oč tu běží, a jeho budoucí hodnotový systém – nejde o tvary ani výtvarný styl anebo prostorový koncept. Jde o člověka v jeho důstojnosti a otevřenosti, který bude schopný akceptovat domy překračující jeho osobní historickou zkušenost. Jde tu o člověka v jeho lidskosti, který bude schopen nahlédnout na sebe sama nejen jako na příslušníka určitého etnického společenství, ale jako na člověka schopného odpovědnosti nejen za zájmy své, ale i za zájmy globální. Jde o člověka, který se bude schopen postavit nejen proti bezpráví, které se děje jemu samému, ale který se bude schopen postavit na obranu těch, kteří nejsou schopni bránit se sami. Pokud člověk najde odvahu k akceptování svého lidství, jistě najde i odvahu k nalezení své budoucí architektury.

Digitální technologie vstoupily do našeho života před několika desítkami let rázně, ale ne neohlášeně. Náš život obrátily doslova naruby. Patřím k té generaci architektů, která byla vychována v analogovém systému, ale její tvorba se odehrává v systému digitálním. Digitální princip je pro architekty a architekturu velice podstatný, a co všechno to pro ni znamená, by vydalo na řadu dalších seminářů a přednášek. Shrňme zde alespoň některé principy, o které, jak se domnívám, se bude opírat architektura příštích let [8].

Forma následuje informaci: Postulát moderní architektury, poukazující na podmíněný vztah mezi formou a funkcí, se v digitální době posouvá spíše do vztahu závislosti formy a informace – tedy forma následuje informaci. Informace zde není chápána jako konkrétní fakt, údaj nebo soubor dat, ale jako vědění nebo poznání a porozumění světu. Architektura je sice stále prostorovým řešením funkčních a provozních vztahů, stále se opírá o principy racionální organizace prostorového uspořádání domu, ale je více pozadím pro smysluplnou existenci člověka než manifestací utilitárnosti racionálního světa. Architektura v sobě objevuje novou formální dimenzi a dřívější přisnost vztahu mezi formou a funkcí pozbývá na své legitimnosti. Nové ekonomické a společenské vztahy vznikajícího globálního světa a hodnotový systém současné doby, založený na hledání pravdivé reflexe světa organizovaného digitálními technologiemi, dává vzniknout nové architektuře a novému estetickému konceptu. Obecná dostupnost obrovského množství informací, kterou umožňuje existence internetu, klade nové nároky nejen na smysluplnou organizaci informací samotných, ale i na novou organizaci prostoru. V daleko větší míře je v současné době kladen důraz na jedinečnost a specifický charakter prostoru, než na přísnou funkční racionalitu. Všudypřítomnost digitálních technologií (hardwaru i softwaru), ať už jako součást infrastruktury domu, nebo jako operačního modulu řídicích a servisních stavebních systémů, anebo jako součást vybavení interiéru a funkčního uspořádání, vážně zasahuje do vžitých představ o konceptu architektury. Informace, verbální nebo nonverbální, ať už jí rozumíme jako souboru znaků vypovídajícím o určitém problému, nebo situaci, ději či události anebo jakkoli jinak, zásadním způsobem mění nároky na dimenzování prostoru, na jeho světelnou kvalitu, na vzájemné řazení jednotlivých prostorů do širšího konceptu i na vnější výraz hmot.

Analogový a digitální princip interpretace dat: Každý architekt je v určité fázi projektu vystaven konfrontaci mezi vizí, která byla v jeho mysli na počátku projektu, a mezi dokončenou stavbou. Koeficient podobnosti mezi myšlenkou a realitou by se v určitém smyslu dal považovat pro architekta za míru "úspěšnosti projektu". Je celá řada faktorů, které ovlivňují konkrétní stavbu. Není sporu o tom, že komplexnost staveb v čase se stále zvětšuje. Složitost domů i stavební technologie si nutně vyžadují kvalitativně jiný způsob předávání informací mezi architektem a stavitelem. Digitální způsob interpretace dat je principem, který kvalitativně mění jejich vztah. Analogový princip je principem podobnosti, digitální princip je principem totožnosti. Zásadním rozdílem mezi analogovým a digitálním principem pro architekturu (ale nejen pro ni) je fakt "interpretace dat". V případě navrhování domu to

znamená přenesení představy architekta zakódované ve výkresové dokumentaci do reality. Zatímco analogový princip připouští velkou míru interpretace originálního návrhu jak rozměrovou, tak i prostorovou, digitální princip je v interpretaci dat zcela jednoznačný. Analogový princip se dá se značnou dávkou zjednodušení přirovnat k dětské hře na tichou poštu, zatímco digitální princip by bylo možné přirovnat ke hře v kostky, která nedává možnost žádné interpretace. Jde tu tedy o dva zásadně jiné principy, které přinášejí do architektury nové možnosti jak konstrukční, tak výrazové [9].

Prostorový koncept architektury digitalního věku: Stavění nadále přestává být uměním vzájemného přiřazování dvou cihel (Mies van der Rohe), ale stává se uměním vzájemného přiřazení dvou bitů (bit = jednotka informace). Architekturu digitální doby lze charakterizovat jako architekturu, která se opírá o princip generování architektonického prostoru v protikladu k modernistickému vymezování prostoru. Tvoření prostoru je klíčem k porozumění jeho kvality, charakteru a v neposlední řadě i principům, ze kterých vychází. Většina z nás je schopna porozumět myšlenkové jednotě *Dientzenhoferova* barokního chrámu, Bachovy hudby a Braunových soch. Většina z nás je rovněž schopna porozumět rozdílům v prostorovém konceptu mezi gotickou katedrálou sv. Víta, barokním chrámem sv. Mikuláše na Malé Straně, Plečnikovým kostelem na náměstí Jiřího z Poděbrad a kaplí Rochamp od Le Corbusiera. Ale jen málokdo je schopen porozumět prostorovým principům domů současné architektury, pokud tyto domy zatím nepatří do obecného povědomí společnosti. Prostor moderní architektury je definován pomocí jednotlivých geometrických elementů – desky, sloupu, kulové plochy apod. Tyto elementy jsou předem definovány geometrickými vztahy. Architekt je k sobě řadí jako samostatné jednotky a vymezuje jejich vzájemné vztahy. Prostor moderní architektury vzniká vymezováním. Naproti tomu prostor architektury, která vzniká za pomoci digitálních technologií, je definován každým jeho jednotlivým bodem. Každý bod digitálního prostoru je definován algoritmem. Prostor architektury digitální doby vzniká generováním. Prostorový koncept architektury digitální doby je asi nejzřetelněji možné vidět na domech Zaha Hadid, M. Fuksa, Herzoga a de Meurona a řady dalších protagonistů současné architektury. Jejich koncepty těžší zeslovnosti počítačů navrhovat domy přímo ve třech dimenzích a ověřovat prostorový koncept již v průběhu návrhu. Prostor jejich domů nevzniká vymezováním ale generováním. Vztah interiéru a exteriéru má mnoho podob, těžší z jejich vzájemného prolínání i přísného definování a oddělování. Přísnost prostorové kompozice moderní architektury je nahrazena vztahy topologické geometrie, průmyslové choreografie a generativní kinematiky. Jsou to abstraktní pojmy, ale mají svoji konkrétní podobu a smysl. Snad nejlépe je to vidět na konkrétních příkladech. Abych jmenoval alespoň některé, tak bych poukázal na Gehryho Guggenheimovo Museum v Bilbau a jeho koncertní halu v Los Angeles, "Water Cube" v Pekingu od australské firmy PWT, Garibaldiho centrum v Miláně od Nicholase Grimshawa, Olympijský stadion v Pekingu od firmy Herzog & de Meuron, projekt knihovny ve Stockholmu od Toma Wiscomba, centrum umění

v Abu Dhabi od Zahi Hadid, projekt Euroscrapera v Paříži od Jose Villerse, budova CCTV v Pekingu od Rema Koolhaase a mnoho dalších domů. Je možné argumentovat, že zdánlivá realita nahradila realitu reálnou. Avšak koncept virtuality byl filozofickým konceptem po velice dlouhou dobu, jak je ostatně manifestován v myšlenkách o městě, polis. Virtus není ideálem – jako například v utopickém městě – ale shlukem potenciálních sil čekajících na svoji aktualizaci. Jejich celková potence nemusí být nezbytně naplněna, protože takový systém nabízí nekonečné množství řešení namísto jedné ideální pravdy nebo abstrakce [10].

Princip generování prostoru: Smyslem a úkolem architektovy práce je dát správný tvar hmotě a přesný rozměr prostoru. Je to umění prostorové tvorby, logické skladby stavebních elementů, citu pro materiál, citu pro jeho přirozené technické vlastnosti a citu pro rozměr, tvar a proporci. Avšak digitální technologie tuto definici poněkud alternují, jak jsem se již zmínil, ve smyslu proměny stavebních "kamenů" na stavební "bity". Ty jsou naprogramovány se schopností sebereprodukce, sebeorganizace a sebesyntézy do stále nové konstelace vznikajících vztahů a seskupení. V protikladu k pouhému mechanickému zařazení algoritmických systémů schopných generování architektury do procesu navrhování staveb je třeba zavedení jiných "svobodných" či "kreativních" algoritmických principů nezávislých na programovém kódu, neboť mechanicky řazené algoritmy mají tendenci k určité "uniformitě" nebo k poněkud "doslovnému přepisu" vlastního výrazového projevu (teorie fraktálů) v závislosti na vnitřním programovém kódu. Architektonický prostor vznikající na principu "generování" má však poněkud jiné ambice. Generováním prostoru je zde především míněna vzájemná ko-evoluční konstrukce komplexních souborů (podle teorie množin), založená na genové vývojové symbióze a totálním odhalení všeho, co je obsaženo v celém systému bez jakékoli identity v rámci této symbiózy. Druhou ambicí je zredukování multiplikace v jedinečnou singularitu. Paradoxně toto úsilí, které je výsledkem diferenciací elementů v každém souboru, vede k takovým způsobům, které singularitu celku převádějí do vztahů k vnějším elementům. Výsledkem je nepodmíněnost charakteristických znaků takto vzniklého architektonického prostoru a jejich nevyčerpatelnost [11].

Prostor nové svobody: Asi nejpodstatnějším přínosem digitálních technologií do světa architektury je otevření nového prostoru svobody. Nová generace architektů se ho ujímá bez zábrán a s přirozeností vlastní všem historicky nezatíženým generacím mladých lidí. Nové médium digitálních technologií a "cyberspace" se jeví jako do této doby neprozkoumané území otevřené velikým dobrodružstvím. Touha vydat se na cestu tohoto dobrodružství, objevovat neobjevené, hledat nová řešení starých problémů, touha nově definovat své prostředí, které by reflektovalo hodnotový systém globálního světa, je tím impulzem, který posunuje náš společenský vývoj. Tato nová naděje vymanit se z pout funkční závislosti formy a nahlédnout na svět z nových horizontů je nadějí nejen pro architekturu digitalního věku, ale pro člověka jako takového. Síla této touhy je úměrná síle rachoty řítících se věží někdejšího WTC. Problém architektury digitalního věku je problémem hledání

a definování prostoru nové lidské svobody. Nový prostor lidské svobody je také tajemstvím architektury digitálního věku.

04 Digitální věk a česká architektura

Obávám se, že událost pádu věží WTC nebyla a dodnes není českým tématem, a nebere se v Česku z řady důvodů příliš vážně. Proč by se ale vážně brát měla, když se vše odehrálo na jiném kontinentě a v zemi, které nemůže být Česká republika rovným partnerem! O čem tato rezignace svědčí? Domnívám se, že je to neschopnost nebo neochota nahlížet na události světa v souvislostech s událostmi v českém teritoriu. Avšak je celkem logické, že svět nebude brát Českou republiku vážně, pokud ona nebude brát vážně události světa. Pokud centrem českého dění, politiky a architektury budou pouze česká lokální témata, je tu vážné nebezpečí opětovného vydělení země z integrovaného společenství evropských a světových národů. Jak tedy rozumět českým tématům a těm, co překračují středoevropské teritorium? V politice je to celkem zřejmé. Pokud jde státním úředníkům o jejich drobné zájmy, prebendu a teplé místo, není moc o čem mluvit. Pokud K. Čapek napsal RUR, Krakatit a další díla, jsou to témata celé moderní doby. Pokud Miloš Forman natočil "Hoří, má panenko" nebo "Lásky jedné plavovlásky", obracel se k podstatě člověčenství obyčejných lidí, a v Amadeovi poukazoval na rozdíl mezi talentem a genialitou. Pokud Mies Van der Rohe postavil vilu Tugendhat v Brně, demonstroval nové cítění doby a moderního životního způsobu, lidské důstojnosti a nové moderní pojetí architektonického prostoru. Českým tématem překračujícím jeho teritorium se na krátkou dobu stala soutěž na novou budovu Národní knihovny v Praze na Letné. Bouřlivá diskuze okolo jejího návrhu se po téměř roce poněkud uklidnila. Myslím si, že ona veřejná diskuze byla podstatnější než soutěž sama. Architektura a její smysl se na krátkou dobu dostaly do středu společenského zájmu. Pokud se však vážně zamyslíme nad jejím obsahem, zdá se, že byla pravdivou reflexí nepříliš dobrého stavu současné české společnosti. Z diskuze celkem jednoznačně vyplývá, že architektura knihovny nemá být vidět, protože si s návrhem domu nejsme jisti. Anebo si snad nejsme jisti sami sebou? O čem to doopravdy svědčí?

Spisovatel Milan Kundera [12] říká, že "...provincialismus je neschopnost nebo odmítání vidět vlastní kulturu na pozadí širšího kontextu". Provincialismus je podle Milana Kundery možné nalézt u malých i velkých národů, i když příčiny jsou zcela odlišné. U jedněch pramení z pocitů nadřazenosti a arogantnosti, a z pocitů, že jejich národní kulturní historie je natolik bohatá, aby byla schopna zodpovězení všech otázek po vlastní identitě. U druhých naopak pramení z pocitu malověrnosti a rezervovanosti ke kultuře vlastní nebo naopak z nadhodnocování věci průměrných. Světová kultura je pro ně tou nedostižnou mezí, ke které nejsou schopni dosáhnout nebo ji dát do souvislosti s kulturou vlastní. V textu "Die Weltliteratur" M. Kundera říká: "...co odlišuje malý národ od velkého, není fyzický rozměr jeho teritoria, ani počet obyvatel, ale skutečnost, že pro malé národy není jejich historie a kultura samozřejmou součástí jejich existence" [13]. To znamená, že taková

společnost neoplývá sebevědomím, které by jí zaručovalo samozřejmost existence v rámci celosvětové pospolitosti národů. Kundera dále charakterizuje takový "nejistý malý národ" jako provinční. Pokud se tedy architektuře nové knihovny upírá právo na její vlastní soudobou existenci a očekává se od ní, že bude stát ve stínu minulosti, je architekturou, kterou můžeme označit jako provinční. Je architekturou společnosti, která stojí mimo jakékoli historické události a souvislosti, a která sama sebe vyřazuje z centra pozornosti světového dění. Domnívám se, že problém nové Národní knihovny Jana Kaplického nespočívá v knihovně samé ani v jejím architektonickém návrhu, ale v tom, jak česká společnost vidí sama sebe v souvislostech Evropy nebo světa. Je to problém české identity v rámci evropského společenství.

Co vlastně návrh architekta Kaplického opravdu znamenal? Především byl událostí v čase. Byl jako kámen dopadající na poklidnou hladinu českého teritoria a dokázal na určitou dobu rozbouřit celou společnost. Osobně vidím Kaplického návrh knihovny jako promarněnou šanci České republiky. Ta měla celkem jedinečnou možnost prostřednictvím tohoto projektu vytvořit situaci, která by se nedala v rámci Evropy přehlédnout. Bylo možné ustavit pozici této malé země na pozadí evropského horizontu a po mnoha letech vykročit z teritoria provincialismu. Česká republika měla naprosto jedinečnou možnost zakotvit se v čase a vytvořit opravdový mezník mezi dobou, kdy se lidé této země dostali až za hranici okrajovosti, kdy jejich názory nikdo nebral vážně a dobou otevřenou, schopnou akceptovat názory, které překračují zájem jedinců či malých zájmových skupin. Byla zde možnost zasáhnout do panoramatu města a udělat počin hodný některých dřívějších panovníků. Představte si situaci, že by Matyáš z Arrasu šel jménem svého klienta císaře Karla IV. na tehdejší radnici žádat o stavební povolení na stavbu chrámu sv. Víta. Jak by to asi dopadlo, pokud bychom se na tehdejší situaci dívali z dnešní perspektivy? Zde jsou některé možné připomínky stavebního úřadu:

- Stavba ničí historickou památku, raně románský kostel na místě plánované stavby.
- Stavba je moc vysoká a ještě k tomu stojí na kopci (100 m).
- Stavba je moc moderní a nehodí se do současné románské Prahy.
- Stavba narušuje měřítko Menšího Města pražského a narušuje jeho horizontalitu.
- Stavba neodpovídá zájmům města Prahy.
- Stavba by se spíše hodila na předměstí nebo někam za hradby.

Stavba se nepovoluje!!!!!!!!!!!!!!

Tak nějak by asi znělo vyjádření stavebního úřadu, kdyby král Karel to stavební povolení opravdu potřeboval a panorama Prahy by ztratilo na svém jedinečném charakteru, památkáři by neměli co chránit a Kaplického knihovna by teď byla ve stavbě. Karel IV. však nestavěl stověžatou matičku Prahu, ale hlavní město XIV. století. Věděl, že pokud chce hrát vedoucí politickou úlohu v tehdejší Evropě, tak jeho moc, stejně jako jeho sídelní město, musí být viditelná na pozadí Evropy. Pokud chce mít opravdovou moc, musí být napojen na Vatikán, musí mít arcibiskupství a jemu odpovídající úřad – musí postavit chrám z daleka viditelný. Musí vyřešit dopravu (mosty a silnice),

vyřešit bytovou krizi a založit Nové Město pražské. Věděl, že politická moc je spojena s mocí hospodářskou, a tak založil velká tržiště, založil Univerzitu a udělal mnoho dalších počinů. Pokud to mohu posoudit, jedna událost následovala druhou. Je třeba si uvědomit, že vedle úřadu panovníka zastával Karel IV. také funkci "developera" evropského formátu [14].

Karel IV. měl celkem jasnou vizi, kým chce být a čeho chce dosáhnout. Byly to především události a činy, které činí Karla IV. výjimečným člověkem, ne architektura jeho staveb. Do stejné kategorie spadá i Kaplického Národní knihovna. Událost návrhu byla důležitá ne proto, jak knihovna vypadala, zda překračovala podmínky soutěže, zda její barevnost je módní či tendenční, zda její tvar něco připomíná anebo její výška konkuruje historické dominantě Prahy atd. Všechny tyto námitky jsou spíše výmluvou nebo možná reflexí rozměru českého myšlení než rozměrem tohoto návrhu. V případě Národní knihovny není problémem provincialismu samotný návrh, problém je možné vidět v neschopnosti jak politické, tak i profesní a laické veřejnosti přijmout něco nového, něco, co přesahuje hranice uzavřeného teritoria jak fyzicky, tak i myšlenkově. Nutno jen podotknout, že stavba Kaplického knihovny na jiném místě je stejně nesmyslná jako hloupá, sloužící patrně pomyslné popularitě některých politiků.

Jaký by měl tedy být skutečný smysl současné a budoucí české architektury? Z předchozí úvahy vyplývá, že bychom měli přemýšlet o architektuře nejen jako o záležitosti čistě lokální, ale nahlédnout na tento problém z poněkud širší perspektivy. Konkrétní architektonické zakázky by měla předcházet konkrétní společenská vize, která by definovala vztah mezi domem a společností na straně jedné a domem na pozadí evropského horizontu na straně druhé. Zde se nabízí námitka, velmi zodpovědně vyslovená některými filozofy nebo dalšími českými mysliteli a nevázně řadou některých českých politiků a novinářů, že je třeba chránit českou identitu. Ale identita nemá povahu věci, aby se dala ztratit nebo najít, identita je záležitostí duchovní. Identitu člověka tvoří jeho vztah ke konkrétním událostem, kultuře a prostředí, které má svůj vlastní a jedinečný charakter. Chcete-li, českou identitu tvoří vedle literatury a dalších umění z nemalé části právě architektura a krajina. Opravdová identita se neváže k etnicitě nebo teritorialitě, ale k lidskému vědomí zakotvenosti v čase a místě. A tady se dotýkáme podstaty architektury a její nezastupitelnosti. Tady se dotýkáme problému nezbytnosti budování svébytné a legitimní architektury nikoli z důvodů existence české národní identity, ale prosté existence člověka a jeho důstojného žití. Jde o identitu člověka v konkrétním světě, ne v konkrétním státě.

Hledání smyslu české architektury vidím spíše v definování vztahu České republiky a eventuálně Prahy k Evropě, než v hledání tvarových anebo tematických kresek. Myslím, že není jiné cesty než tvořit takovou architekturu, která bude viditelná a rozeznatelná na evropském nebo i světovém horizontu. Tedy tvořit architekturu, která nebude nutně následovat "západní" nebo "východní" vzory, ale která bude pravdivou reflexí doby a společnosti. Chtěl bych zde zdůraznit onu pravdivost, protože nejhorší podvody, kterých se společnost dopouští, jsou ty, které páchá sama na sobě. Problém současné

české architektury vidím v odvaze akceptování témat, která překračují české teritorium, která překračují čistě české zájmy. Myslím, že je třeba nalézt odvahu k postavení domů například na Letenské pláni, které budou přerůstat koruny i těch nejvyšších stromů a vedle Hradčan vytvoří nové panorama staré Prahy. Je třeba se zamyslet nad smyslem historické povahy českých měst a krajiny a nalézt nový vztah k historickým památkám a jejich smyslu v současnosti. Myslím, že charakter budoucí české architektury je třeba hledat v definování stopy, kterou současná generace architektů po sobě zanechá. Historická architektura je nadmíru důležitá z hlediska zachování kontinuity společenského vývoje, ale není možné na ní naložit břemeno současné doby a chtít, aby tu "káru" táhla dál. Je třeba realizovat svébytnou a jedinečnou architekturu, která nebude arogantní k historii, ale nebude také stát v jejím stínu a bude jí rovnoprávným partnerem. Zde je třeba jen dodat, že to není problém pouze architektů, ale i klientů, úředníků vystavujících stavební povolení a především celé společnosti.

Podíváme-li se na české teritorium z hlediska dvacátého století, není možné nevidět pravidelně se opakující společenskou diskontinuitu. První světová válka, hospodářská krize, nástup fašismu, protektorát a zánik Československa, druhá světová válka, komunistický převrat a teror padesátých let, rok 1968 a ruská okupace... To vše představuje společenské zlomy, které následovaly tak rychle po sobě, že zde nebyla praktická šance na vznik a existenci vpravdě svébytné české architektury. Domnívám se, že jedním z úkolů architektury je přenést společnost přes "rozbouřené vody", přes období společenského neklidu a podržet hodnoty, které umožní alespoň částečnou společenskou integritu. Podíváme-li se na český funkcionalismus v období první republiky, musíme konstatovat, že tato architektura nebyla natolik silná, aby ustavila celospolečenský hodnotový precedent přesahující jedno společenské období. V období totalitního režimu tuto roli sehrála historická architektura a tolik důležitá ochrana památek. Uplynulo dvacet let od "Sametové revoluce". Byl to další bod z dlouhé řady společenských zvrátů. Od architektonické myšlenky k její praktické realizaci (a započteme-li do toho ještě povolovací proces, který v Česku může trvat i několik let) stále trvá relativně velmi dlouho. A tak osud nedal českým architektům opravdu reálnou šanci a čas na ustavení čistě české architektury reflektující závažná společenská témata. Doufám, že to tentokrát bude jiné a osud připustí vznik takové architektury, která ustaví nový kvalitativní standart architektury českého národa, a která zároveň vymezí vztah české společnosti nejen vůči Evropě, ale i vůči jiným částem světa.

Co je pro architekturu podstatné, jsou události, které překračují hranice českého teritoria a která reflektují širší společenská témata. Do této kategorie by mohla například patřit i národní knihovna jako základ třeba evropské knihovny anebo evropského kulturního centra [15]. Musela by však mít dimenze minimálně Kaplického návrhu, anebo snad ještě větší, aby byla schopna otrást alespoň částí Evropy, když už ne celou. Osobně se domnívám, že není možné čekat, až se něco náhodou přihodí, ale příležitosti k událostem je třeba cílevědomě tvořit, stejně jako se tvoří hudba, obraz anebo dům. Je

třeba vytvořit vizi a vážně usilovat o její naplnění. Vize je to – jak se osobně domnívám – co chybí nejen české architektuře, ale i Praze a celé zemi.

05 Architektura digitální doby

Pokud se chceme zamýšlet nad architekturou příštích let, pak se domnívám, že je nutné hledat takový její styl, ve kterém se "...architektura rozpomene na svůj původní smysl a bude pravdivě interpretovat svoji současnou dobu. Kdy bude přijímána nikoli z hlediska popularity, ideologie či komerční úspěšnosti, ale z hlediska svého smyslu. Kdy bude zhmotněním konkrétního lidství, kdy dům bude domem, země zemí, nebe nebem a člověk člověkem. Kdy, jak praví dramatik Václav Havel: "...bude rehabilitována osobní zkušenost člověka jako výchozí míra věcí, kdy mravnost bude nadřazena politice a komerčnímu úspěchu, a kdy bude opět dán smysl lidské pospolitosti a obsahu lidské řeči, kdy ohniskem společenského dění bude svěprávné a důstojné lidské JÁ" [16].

Přál bych si, aby tomu tak bylo, i když vím, že realita bude jiná. "Každý dostane takový dům, jaký si zaslouží!", říká můj kamarád architekt Tomáš Bitnar. Radikální změny v současné architektuře, její nově vznikající prostorový koncept a varovné signály spojené s vývojem měst a krajiny nepochybně indikují existenci nového postavení člověka ve světě. Změny v našem prostředí a stav současné ekologie, stav společnosti, technologický vývoj, pokračující drastická exploatace surovinových a energetických zdrojů nepochybně souvisí s oteplováním planety. Bylo by však pošetilé se domnívat, že je možné všechny problémy vložit na "bedra" digitálních technologií a dál pokračovat v dosavadním způsobu života. Architektura se už dávno vymanila ze sféry izolované, samostatné "umělecké" disciplíny a stala se součástí řešení komplexních společenských problémů. Je třeba si uvědomit, že dnešní digitální technologie, které mají architekti k dispozici, jsou pouze nástrojem a ničím jiným. Nástrojem, který architektům umožňuje podívat se na problémy prostředí z poněkud jiné perspektivy. Je možné se domnívat, že digitální technologie nám dávají šanci v daleko větší míře než kdykoli předtím identifikovat problémy naší doby, jejich povahu a komplexnost. Umožňují nám složit komplexní obraz světa, který může být lákavý i varovný, nebo může mít i poněkud hrůzný charakter. Ale pokud apokalyptický obraz světa upozorňuje na měnící se situaci současného člověka, pokud prostřednictvím těchto obrazů budeme schopni nahlédnout na důsledky svých rozhodnutí a voleb, tak je tu jistá naděje, že si člověk najde uspokojivou a smysluplnou další cestu. Je možné se domnívat, že nikoli zářijové události roku 2001, ale přítomnost digitálních technologií je tou událostí, která otevírá dnešní společnosti i dnešní architektuře nové možnosti.

Architektura digitální doby zatím stále hledá svou obecnější podobu – jak výrazovou, tak technologickou. Nový prostorový koncept zatím ke své realizaci postrádá adekvátní stavební technologie. Zákony gravitace, dostupnost a cena stavebních materiálů a technologií jsou asi těmi nejzávažnějšími limity současného vývoje architektury. Problém není ani tak v návrhu domů, ale nejvíce v jejich užívání. Problém není nutné hledat v technologii, problém je

třeba hledat ve společnosti. Pokud bych zde použil metaforu ze světa digitálních technologií, problém není v modernizaci "hardware" – ve výstavbě nových domů, silnic, infrastruktury a podobně, ale v jejich používání, problém je v lidech. Modernizace "software" – jinými slovy změna lidského myšlení – je problémem nepoměrně komplikovanějším. Změnit tradiční myšlení je problémem dlouhodobým. Existuje dost příkladů realizovaných staveb, které zapadají myšlenkově i technicky do nových vývojových trendů současné architektury, ale vztah mezi těmito domy a lidmi má své velké problémy. Je možné zde uvést paradoxní příklad bezprecedentního vývoje výstavby domů a měst v zemích jako je Čína, Indie nebo Spojené arabské emiráty. Přes používání digitálních technologií a téměř všech atributů současného světa, které jsou výsledkem určitého společenského vývoje, je zároveň možné v těchto zemích sledovat velice tradiční společenské vztahy, téměř středověkou morálku a hodnotový systém včetně nerovnoprávnosti mužů a žen v islámském světě Blízkého východu anebo kastovní systém v Indii. Na druhé straně dynamický ekonomický vývoj v Číně a jiných zemích Orientu znamená stále se zvětšující propast mezi sociálními vrstvami. Nelinearita vývoje současného globálního světa je globálním problémem současné doby. Globálnost je fenoménem současného světa, není to však problém technologický, ale organizační. Je jisté, že otázkou není, zda globálnost našeho světa je věcí dočasnou, nebo trvalou. Otázkou je, do jaké podoby se globálnost vyvine, jaké prvky s sebou přinese – ať už negativní nebo pozitivní. Závažnou otázkou dnešního globálního člověka je, jak kompenzovat negativní dopad globalizace světa. A stejně závažnou otázkou je, jak využít pozitiva téže globalizace, která by ulehčila lidský osud a přispěla k nalezení jeho smyslu.

Přes optimismus, který lze vycítit ze současné architektury tvořené za pomoci digitálních technologií je třeba říct, že si na skutečné změny v architektuře digitální doby budeme muset ještě nějaký čas počkat. Avšak nový prostorový koncept je již dnes patrný i na stavbách produkovaných mnohdy ještě tradiční, i když velmi zdokonalenou stavební technologií. Stále více rozšiřovaný mýtus digitálních technologií, které na jedné straně slibují téměř zázraky, ale na straně druhé varují před globální dehumanizací současného světa, před ztrátou lokálních kvalit prostředí a ztrátou diverzity nejen ekosystémů, dozajista představuje extrémní myšlenkové protipóly. A tady je možné hledat smysl současné architektury, který spočívá ve vyváženém podílu digitálních technologií a podílu konkrétního důstojného lidství v její tvorbě.

06 Architektura jako událost

Pokud architektura je pozadím našeho životního dramatu, pak událost je tím impulzem, který do tohoto životního dramatu radikálně zasahuje stejně jako do samopohybu naší existence. Událost často představuje precedent, který nás posouvá dál a vytváří základy k ustavení nového hodnotového systému. Událost představuje sílu, která otáčí kolem našich dějin a definuje architekturu doby. Událost v pravém smyslu toho slova je tím, co ustavuje náš svět stejně, jako naši identitu. Zde mi nezbyvá než jen zdůraznit, že identitu –

náš vztah ke kultuře, prostředí a událostem – není možné hledat pouze v minulosti nebo budoucnosti, ale především v přítomnosti, kde se doopravdy odehrává náš život. Identitu není možné zdědit po předcích, identitu je nutné tvořit. A pakliže je určité teritorium chudé na kulturu, prostředí i události, otázka identity vyvstává nikoli jako samozřejmá součást naší existence, ale jako otevřený problém, na který je nutné hledat odpověď. Událost – i když může vzniknout nezávisle na nás a našich činech – nepřichází sama od sebe, (pokud vynecháme zemětřesení, bouře, záplavy a jiné přírodní katastrofy) událost, která má cílevědomě změnit naši životní nebo společenskou situaci, je třeba tvořit. K tomu je zapotřebí nejen talent a lidský důvtip, ale především odvaha a dospělost. Pakliže je událost motivována společně sdílenou vizí, pokud za ní stojí komplexní a cílevědomá představa o tom, kde má společnost být a jaké situace chce dosáhnout, je tu předpoklad, že tato událost bude mít svůj smysl a legitimnost. Bude-li odborná i laická veřejnost, stejně jako politikové a další zájmové skupiny schopni vnímat architekturu skrze společenskou vizi překračující hraniční hvozdy českého teritoria, diskuze o existenci národní knihovny dostane jistě novou kvalitu a rozměr. Možná pak budeme schopni uvidět Kaplického projekt, Prahu a Českou republiku skrze evropský kontext.

Architektura může být jak pozadím události, stejně tak jako má schopnost být událostí samou. Architektura je jednou z možností, kterou může společnost vyjádřit své sny, tužby, naděje a cíle. K tomu, aby se událost měla kde odehrát, je třeba vytvořit ono smysluplné pozadí životního dramatu. Je třeba vytvořit architekturu, která umožní realizaci potencionálních sil, které mají schopnost měnit náš svět v čase. Vědomí nelinearity času nám umožňuje ustavení nového pohledu na naši dobu a zároveň ustavení nového horizontu. Z něho můžeme nahlédnout do našeho prostředí a formulovat otázky, které uvedou staré problémy do nových autentických souvislostí. Není to extravagance některých domů, která je činí zajímavými, ale je to zvíření poklidné hladiny stojatých vod, co mění pouhý dům v architekturu a co je navýsost důležité. Zde je však také třeba říct, že je to arogance a neúcta k prostředí, společenským a lidským hodnotám, které mění architekturu v pouhou nezávaznou výtvarnou hru materiálů a hmot postrádající jakoukoli dimenzi. Absence události a duchovního rozměru domu je tou situací, kdy architektura ztrácí nejen na svém smyslu, ale především na nároku na svou legitimní existenci. Vědomí události je předpokladem k vytvoření strategií na všech úrovních společnosti, které umožní nejen realizaci architektury překračující vžitá funkční a estetická dogmata, ale i architektury reflektující nová aktuální témata.

Osobně se domnívám, že kámen dopadající na klidnou vodní hladinu je tím, co je opravdu podstatné. A právě tak událost je tím, co může být interpretováno jako "čtvrtá" dimenze architektury, která ji odlišuje od pouhého stavebního díla. Čtvrtá dimenze domu není rozměrem fyzickým, ale duchovním. Není to fyzický rozměr architektury, který ji činí malou nebo velkou, je to její smysl, díky němuž se my zabýdlujeme na tomto světě. I obyčejný malý dům může reflektovat velké téma. Přeceňování průměrných

domů anebo nedoceňování těch dobrých, strach z jejich dominantního postavení, naše neschopnost přijmout samozřejmou existenci současné, historicky nezatížené architektury jako výraz nové doby (doby digitální) – to jsou spolu s mnoha dalšími faktory ty atributy, které nám brání podívat se na budoucí architekturu jako na naši novou možnost. Je to strach z neznáma, co nám brání uchopit prostor nově se definující svobody, prostor nové architektury doby digitální. Je jen na nás, jaké pozadí svého životního dramatu si vytvoříme. Je na nás, zda se naše životní drama bude i nadále odehrávat na periférii či v centru pozornosti světa. Je na nás, zda být formálně součástí demokratického světa, budeme nadále součástí teritoria provincialismu, zda budeme za hranicí okraje nebo zda najdeme odvahu k vykročení z toho začarovaného kruhu. K tomu nám bohužel nepomůže žádná magie, ale odvaha k akceptování existujících událostí stejně jako jejich neustálé vytváření.

A tak je možné spolu s kanadským guru současného světového designu Bruceem Mau se domnívat, že masivní změny v současném globálním digitálním světě nejsou "...ve světě současného architektonického návrhu, ale v návrhu současného architektonického světa" [17].

Toronto / Šanghaj 15. ledna – 30. června 2009